

SAULIUS LILEIKIS

Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla, Lietuva
Lithuanian Maritime Academy, Lithuania

JŪRŲ LYDERYSTĖS PSICHOPATOLOGINIO DĖMENS VERTYBINĖ PRIELAIDA

Value Proposition of the Psychopathological Dimension
in Maritime Leadership

SUMMARY

The psychological and behavioural sciences of psychology and psychiatry make it possible to consider a person's psychological problems not only from a therapeutic point of view, but also from a values-based leadership perspective. Historically, there has been a link between psychological problems and effective leadership in dealing with national and global crises. Depression, hyperthymia and other psychological problems have an unusually positive effect on leadership, helping to assess the situation more realistically and to act creatively and persistently. The article considers the place of psychopathology in leadership, positioning it as a value proposition and opportunity for the expression of maritime leadership. The discussion is epistemologically grounded in the principles of theistic humanism and neo-Thomistic personalism. The anthropological focus is on the value-based personality of a maritime professional. Working at sea, in extreme conditions, may paradoxically reveal the link between psychological problems and leadership through the deep spiritual layers of human nature.

SANTRAUKA

Psichikos ir elgesio klausimus nagrinėjantys psichologijos bei psichiatrijos mokslai leidžia vertinti žmogaus psichologines problemas ne tik terapiniu, bet ir vertybiniu naudosis lyderystei lygmeniu. Istoriniu požiūriu konstatuojama psichologinių problemų ir veiksmingos lyderystės, suvaldant valstybės bei globalesnes krizes, sąsaja. Depresija, hipertimija ir kitos psichologinės problemos pasižymi neįprastu teigiamu savo poveikiu lyderystei: padeda realiau vertinti padėtį, veikti kūrybiškai ir ištvėringai. Laikantis epistemologinių teistinio humanizmo ir neotomistinio personalizmo nuostatų, straipsnyje svarstoma psichopatologinio dėmens

RAKTAŽODŽIAI: jūrų lyderystė, ekstremalios sąlygos, psichologinė problema, krizė, vertybė.

KEY WORDS: maritime leadership, extreme conditions, psychological problem, crisis, value.

vieta lyderystėje, pozicionuojant jį kaip vertybinę jūrų lyderystės raiškos prielaidą bei galimybę, kartu antropologiškai iškeliant jūrų profesionalo asmenybės vertę. Dėl giluminių žmogaus prigimties dvasinių klodų, dirbant jūroje – būtent ekstremaliomis sąlygomis, – gali paradoksaliai atsiskleisti, kad išgyvenamos psichologinės problemos susijusios su lyderyste.

ĮVADAS

Lyderystę galima pažangiai apibrėžti kaip vadovo, turinčio *moralinį* ir *dalykinį* autoritetą, poveikio pavaldiniams procesą, skatinantį jų savilyderystę, taip pat profesiniu sąmoningumu pagrįstą pavaldinių saviugdą, atsižvelgiant į psichologinę, etinę, vadybinę bei edukologinę jos dimensijas ir empirinius jūreivystės tyrimus (plg. Lileikis 2018: 238). Žinoma, siekiant šio kilnaus tikslo, reikalingas toks lyderis, kuris ne tiek savo populiarumu suburtų sekėjus, kiek prisiimtų atsakomybę rūpintis ir ugdyti naujus lyderius. Tarptautinė jūrų organizacija 2010 metais globaliu mastu politiškai pripažino lyderystę – nors ir gana vėlai, palyginti su neįjūrinėmis stambiojo verslo įmonėmis, – pabrėžė jos aktualumą konvenciniu lygmeniu, siekdama didinti jūrų verslo sektoriaus, kaip darbo vietos, profesinį patrauklumą.¹ Lyderystės jūrų verslo sektoriuje neišvengiamai tenka imtis ekstremaliomis sąlygomis, kurių galimos raiškos amplitudė – nuo kasdienės rutinos monotoniškos laive iki gaisro ar skendimo.

Lyderystė turi aiškią kryptį, bet yra labai neaiški, sudėtinga ir nevienpusiška mokslo konceptualiuoju bei metodologiniu požiūriais, atsižvelgiant į idealų ir empirinį pagrindą, todėl skirtinguose veiklos kontekstuose pasižymi didele sąstiprinančių bei silpninančių veiksnių įvairove. Ypatingą savitai stiprinančių veiksnių sudaro įvairios žmogaus psicho-

loginės problemos², ribinės būsenos, psichikos sutrikimai – jie tam tikromis sąlygomis, paprastai sudėtingose situacijose, gali paradoksaliai veikti ne tik kaip žalingi sveikatai, bet ir kaip lyderystės, autentiško mąstymo (plg. Jaspers 1998: 11), išvalgios bei tikslingos veiklos katalizatoriai (plg. Ghaemi 2014: 13).

Tai primena *genialumo* ir *beprotystės* ryšį, apčiuopiamą jau Aristotelio išvalgose. Naujausius laikus šiuo požiūriu atspindi didysis „išprotėjęs genijus“ Friedrichas Nietzsche'ė, kurio mintys dažnai cituojamos žydų rabinų, Romos katalikų teologų bei logoterapeutų, ir, pavyzdžiui, genialusis lietuvių dailininkas bei kompozitorius Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.

Laikantis epistemologinių *teistinio humanizmo* (kuris, skirtingai nei ateistinis, yra sukilnintas transcendentiniu lygmeniu) ir *neotomistinio personalizmo* (kuris antropocentrizmo lygmeniu funkcionuoja drauge su teocentrizmu bei sociocentrizmu subsidiaraus solidarumo požiūriu) nuostatų, tikslinga svarstyti psichopatologinio dėmens vietą lyderystėje. Jis pozicionuojamas kaip vertybinė jūrų lyderystės raiškos prielaida bei galimybė, kartu antropologiškai iškeliant jūrų profesionalo asmenybės vertę, taip pat pabrėžiant didžiojo visatos Dizainerio žmogui protingai įdiegtus giluminius dvasinius klodus, dėl kurių, dirbant jūroje – būtent ekstremaliomis sąlygo-

mis, – gali paradoksaliai atsiskleisti, kad patiriamos psichologinės problemos susijusios su lyderyste (įskaitant *savilyderyste*, užtikrinančią gebėjimą kryptingai mąstyti, priimti sprendimus, savireguliuotis, susivaldyti ir veikti), netgi sustiprina lyderystės gebėjimus.

Šiais laikais psichikos ir elgesio mokslai tarytum suponuoja, kad dėl natūralaus asmenybės *savitumo* kai kurios tradiciškai suprastos psichikos ligos ir sutrikimai (pavyzdžiui, autizmas, homoseksualumas) nebelaikomi patologijomis, be to, ir pati psichikos sveikatos *norma*

moksliniu požiūriu tapo sunkiai apibrėžiama. Tik labai individualizuotai, atlikus ilgalaikius stebėjimus ir kitus tyrimus, pasitelkus atitinkamą epistemologinę (metodologinės mokslo krypties, pavyzdžiui, egzistencinės ar kognityvinės psichologijos) modelį, galima nustatyti psichopatologijos lygį, jei ši patologija iš tikrųjų egzistuoja. Nurodoma, kad Albertas Einšteinas buvo autistas (plg. Rowland 2020: 2). Geštaltpsichologijos kontekste galima teigti, kad, jei jis nebūtų buvęs autistas, vargu ar pasaulis jį pažintų kaip XX amžiaus mokslo genijų.

TEIGIAMAI PSICHOLOGINIŲ PROBLEMŲ ASPEKTAI

Analizuojant žmogų antropologiškai, tyrinėjant jo giluminę dvasinę sandarą, galima pastebėti, kad jo prigimtis taip tikslingai sukonstruota, kad gali sudaryti sąlygas žmogui tapti atspariam ir išlikti. Vis dėlto visuotinai žmonių siekiamos laimės, puikios savijautos patirtis menkai susijusi su jų metodišku mąstymu, intelektualiniu budrumu, pastabumu, išvalgumu, gebėjimu numatyti, kurie labai svarbūs (savi)lyderystei. Ir priešingai: kančios išgyvenimai, nerimas tarytum įjungia, paskatina, sustiprina šias žmogaus protines savybes.

Būdami laimingi, mes džiaugiamės savo jėgomis, nemąstydami viskuo pasitikime ir nenorime nieko žinoti, išskyrus tai, kas yra dabar. Kęsdami skausmą ir apimti bejėgiškumo, mes puolame į nevilgtį. Ir kai tik atsigavę pasineriame į gyvenimą, užsimiršę vėl naiviai pasiduodame laimingų būsenų tėkmei. Tačiau žmogus, patyręs tokius dalykus, tampa protingesnis. Grėsmė spiria jį užsitikrinti saugumą (Jaspers 1998: 22).

Populiariosios kultūros, ypač populiariosios psichologijos, dalijančios patarimus, „kaip tapti laimingiems“, išaukštinta laimė, gera savijauta, priimama kaip psichikos sveikatos norma, regis, šiek tiek slopina gebėjimą mąstyti, o patologinė patirtis, skausmas, nemalonūs emociniai išgyvenimai, tikrės ar tariamės grėsmės jausmas, tam tikra paranoja ar šizofrenijai artimos būsenos, kaip reikšmingi psichofiziologiniai signalai, atitinkamai, savitai paveikia žmogų ir padeda jam tapti protingesniau, kryptingai strategiškai mąstančiam, tiriančiam.³ Be to, pastebėta, kad, pavyzdžiui, šizofrenikai atsisako dalyvauti socialinės manipuliacijos žaidimuose, iš karto reikalaujami atvirumo (plg. Berne 2008: 183).

Jūrų verslo sektoriuje intelektualinio tapimo, kurį skatina laimei priešingos būsenos: patologinė patirtis, skausmas, nemalonūs emociniai išgyvenimai, paranoja ar šizofrenija, potencialas yra aktualus (savi)lyderystei tiek įprastomis – pa-

vyzdžiui, verslo įmonėms konkuruojant, – tiek ekstremaliomis sąlygomis, juo labiau laivyboje.

Multidiscipliniškumu grįstame naujesių laikų moksle į psichologines problemas žvelgiama universaliau. Todėl, pavyzdžiui, šizofrenija gali būti laikoma tam tikru privalumu, padedančiu susiorientuoti šiuolaikiniame moderniaame pasaulyje. Ji – tarytum visuomenės raidos veidrodis, atspindintis ne tik haliucinacijas bei absurdiškus kludiesius, bet ir konkretaus laikotarpio visuomenės procesus apibendrinančias išvalgas, aktualias visuomenei vadovaujantiems lyderiams. Pažangiai lyderystei būdingi prieštaravimai, taisyklių laužymas, provokacijos, avangardas, todėl kultūrinės visuomenės normas pažeidžianti šizofrenija gali tapti normalumo modeliu ateities visuomenėse (plg. Leferink 1997: 83–144). Šizofrenija formuoja keistą, unikalų žmogaus žvilgsnį į aplinką. Serganti asmenybė dėl ypatingos pasaulėvokos ir pasaulėjautos įgyja neįprastą kūrybinį potencialą plėtoti pažangias, kartais net genialias idėjas, kurias galima panaudoti lyderystės, verslumo bei inovatyvios verslo plėtros srityje.

Įvairios psichologinės problemos turi teigiamų aspektų, pavyzdžiui, asmenybės superjautrumas.

Daugelis superjautrių asmenybių tampa mokslininkais, rašytojais, renkami tokią intelektinę veiklą, kur gali būti situacijų šeimnininkais ir apsisaugoti nuo netikėtumų. Susidūrę su sunkumais, jie ne taip greitai pasiduoda, dirba tikslingiau. Bandydami nustatyti, kuo kūrybingi žmonės skiriasi nuo kitų, tyrėjai išsiaiškino, kad dažniausiai jie būna smalsūs ir superjautrūs. Kažin, ar nors vienas komitetas kada

nors išrado ką revoliucinga, o vienatvė neretai tampa naujovių katalizatoriumi, nes neleidžia iššvaistyti energijos socialiniams, su kūryba nesusijusiems dalykams. [...] Agresyviose kultūrose abejojančiai yra bailiai, o drąsieji laikomi normaliais. Valsčių vadovai paprastai būna ryžtingi lyderiai, bet jiems paprastai pataria jautrūs mąstytojai (Petronienė 2013).

Dėl pastarojo fakto dažnai vengiama jautriems, atsakingiems, labai kruopščiai, išradingai ir ištvermingai dirbantiems pavaldiniams suteikti vadovaujančias pareigas. Jūrų laivyne ši tendencija reiškiasi tuo, kad vadovai nenori, pavyzdžiui, labai gerai laive dirbančio antrojo mechaniko skirti į vyriausiojo mechaniko pareigas. Tačiau jei labai jautrus žmogus ryžtasi imtis vadovaujančio vaidmens, gali būti pasiekta didelė vadybinė sėkmė, pavyzdžiui, Ukrainos prezidentas Volodymyras Zelenskis, būdamas itin jautrus, paradoksaliai geba būti labai tvirtas ir politiškai pakankamai išmintingas lyderis, vykstant Rusijos karui prieš Ukrainą.

Kad ir koks žmogus būtų ir kur dirbtų, susidūręs su nepalankia jo asmenybei aplinka, jis gali panirti į *išmokto bejėgiskumo* būseną: žmonės, išgyvenę menkumo jausmą, patyrę nesėkmių ir nesugebėję joms pasipriešinti, taip apriboja savo elgesio programą, kad nebesusitvarko su neigiamomis būsenomis, nors iš tikrųjų galėtų tai padaryti. Koncentracijos stovyklose, kalėjimuose, fabrikuose, laivyne, taip pat ir aukštosiose mokyklose, biuruose žmonės turi menkesnes saviraiškos galimybes, jiems tenka pasiduoti prižiūrėtojų, vadovų įtakai. Todėl žmonės patiria didesnę psichoemocinę įtampą, prastėja jų nuotaika bei darbo rezultatai (plg. Myers 2000: 499). Šias

problemas darbo aplinkoje siūloma spręsti, taikant transformacinės lyderystės metodus, pavaldiniams deleguojant didesnę atsakomybę, leidžiant jiems būti savarankiškesniems, mažiau juos kontroliuojant, skatinant savivaldą, kad pavaldiniai atgautų gerą nuotaiką, pasitenkinimą darbu, kartu gerėtų jų sveikata, darbingumas ir veiklos rezultatai.

Tačiau yra ir kita išmokto bejėgiškumo pusė: į depresiją linkęs žmogus *ne-nuvertina* turimos kontrolės, o depresijos nekamuojamas asmuo neretai ją *pervertina*. Žmogus, kuriam būdinga depresija, pasižymi *depresiniu realizmu*, jis supranta, kad iš tikrųjų gali kontroliuoti padėtį. Depresuojanti asmenybė realistiškiau suvokia savo galią kontroliuoti aplinką (plg. Alloy, Abramson 1979: 441–485). Tai – privalumas. Lyderis kartais būtent dėl to, kad kenčia nuo depresijos, gali priimti tikslingesnius sprendimus – būti liūdnesnis, bet išmintingesnis situacijos vadovas.

Ekstremalios jūrininkų darbo sąlygos sukelia krizines situacijas – norint jas suvaldyti, reikalinga atitinkama (savi)lyderystė laivo įguloje. Krizinę situaciją sudaro atsiradusi egzistencinė žmogaus gyvenimo problema, kelianti grėsmę jo asmenybės vientisumui, reputacijai, fizinei ir psichinei sveikatai bei gyvybei.⁴ Dirbant ekstremaliosiomis sąlygomis, gali būti patekti į krizinę situaciją – ypač didelė. Todėl tik atsparus stresui ir panašioms psichoemocinėms būsenoms žmogus gali dirbti minėtomis sąlygomis.

Psichologijos tyrėjai ieškojo atsakymo į klausimą, kas sudaro psichologinį pagrindą, kaip krizinių situacijų valdymo principą, lemiantį žmogaus ištvermę sun-

kiose situacijose. Tyrimų rezultatų metaanalizė rodo, kad ne intelektas, talentas ar kiti asmenybės bruožai, o *emocijos* teikia tvirčiausią garantiją, kad asmuo ištvėrs sunkumus, gebės tikslingai veikti kraštutinėje stresinėje situacijoje, valdys savo emocijas iškilus pavojui, sveikatai ir gyvybei (plg. Płużek 1996: 146). Tai kartu yra kandidatų, norinčių dirbti ekstremaliame darbe, atrankos kriterijus.

Be to, nurodoma, kad ne tiek *noras* dalyvauti, pavyzdžiui, ekstremalioje ekspedicijoje, kiek atitinkamos žmogaus *vertybės* lemia, ar jis įstengs deramai valdyti įvairius savo potyrius, emocijas, susidūręs su nesėkmėmis, nepatogumais bei nuovargiu. Jausdamas nuolatinę grėsmę, žmogus pradeda pernelyg *subjektyviai* vertinti aplinkinį pasaulį. Vertinimai priklauso nuo jo paties poreikių, vilčių kryptingumo bei savivertės. Jei kas nors linkęs pasiduoti svetimai įtakai, yra *nesavarankiškas*, jis bus labiau priklausomas nuo kitų žmonių, tikėsis jų patarimo ar sprendimo; jeigu nesavarankiškas žmogus nesulauks aplinkinių paramos, net ir menkos erzinančios priežastys, nedidelis stresas įstums jį į ūmias bei dideles krizes. *Savarankiškam* žmogui, turinčiam aukštą savivertę, nelabai reikia kitų pritarimo – jis geriau valdosi krizinėje situacijoje, geba išsaugoti vidinę pusiausvyrą (ten pat). Natūralu, kad *individualiam* (arba komandiniam, dirbant atskirose patalpose) darbui labiau tiktų intravertai. *Komandiniam* darbui, dirbti bendroje erdvėje, tinkamesni ekstravertai.

Pažymėtina, kad jūrų verslo sektoriuje trukdo valdyti laivo įgulą šios priežastys: iškreiptas tikslų supratimas, įgulos narių nelankstumas, susigrupavimas pagal amžių, profesiją, religiją, kalbą ar

kitu pagrindu; egoizmas, socialinės padėties skirtumai, užkulisiniai pokalbiai, nemokėjimas bendrauti: išklausyti kitą, atsižvelgti į jo nuomonę, apriboti save; fizinės sąlygos, asmeninės ar laivo aplin-

koje kylančios problemos, noras atkeršyti už patirtas nuoskaudas (plg. Kuznetcovas et al. 2006: 182–183). Visa tai sukelia psichologinių problemų laivo įgulos nariams.

PSICHOLOGINIŲ PROBLEMŲ IR LYDERYSTĖS SAŠAJA

Krizinės situacijos, kaip jūrininkų psichologinių problemų veiksnys, kartu gali psichologiškai sustiprinti. Istorija rodo, kad per krizes geresniais valstybių lyderiais tapdavo tie asmenys, kurie turėjo didesnių ar mažesnių psichologinių problemų.

Toliau nurodomi septyni išskirtinai veiksmingi valstybių lyderiai, savo pavyzdžiu patvirtinantys, kad psichologinės problemos susijusios su sėkminga lyderyste:

Pirma, tikslinga atskleisti galimą maniakinės depresijos bei kraštutinių nuotaikų svyravimų ir sėkmingos lyderystės sąsają.

Generolas W. T. Shermanas, sėkmingas ir žymus JAV Pilietinio karo strategas, kurio idėjomis vėliau remtasi II Pasaulinio karo metu, labai kentėjo dėl maniakinės depresijos, kraštutinių nuotaikos, energingumo ir gebėjimo veikti svyravimų. Psichologinės problemos jam buvo naudingos, nes padėjo realiau vertinti padėtį, atjausti, greitai atgauti fizines ir dvasines jėgas, kūrybiškai veikti (plg. Ghaemi 2014: 33–49).

Antra, aktualu nurodyti galimą sunkios epizodinės depresijos, pereinančios į hipomaniją, ir sėkmingos lyderystės sąsają.

Didžiosios Britanijos premjeras II Pasaulinio karo metu W. Churchillis, puikus oratorius bei savo tautos įkvėpėjas prie-

šintis ir laimėti, patirdavo sunkios depresijos epizodus, kurie pereidavo į hipomaniją. Dėl šio dvipolio afektinio sutrikimo buvo labai realistiškas, išvalgus, kūrybingas idėjų generuotojas, gebėjo numatyti hitlerinės Vokietijos keliamą grėsmę (ten pat, p. 67–77).

Trečia, svarbu išryškinti galimą sunkios depresijos bei minčių apie savižudybę ir sėkmingos lyderystės sąsają.

16-tas JAV prezidentas A. Lincolnas kentėjo nuo sunkios depresijos ir minčių apie savižudybę. Tai jo lyderystei suteikė privalumų: liga žadino A. Lincolnno empatiją ir atkaklumą, sustiprino jo politinį realizmą, po labai sudėtingų karinių ir intelektualinių pastangų bent įstatymiškai panaikinant vergovę (ten pat, p. 78–86).

Ketvirta, tikslinga atskleisti galimą drovumo, baikštumo, sunkios depresijos bei polinkio į savižudybę ir sėkmingos lyderystės sąsają.

Indijos tautinio išsivadavimo judėjimo lyderis M. Gandhis pasižymėjo drovumu, baikštumu, sunkia depresija, pesimistinėmis nuotaikomis, polinkiu į savižudybę, bandymu žudytis, išgarsėjo kaip sėkmingas lyderis kovoje už laisvę, sutelkęs minias sekėjų, puoselėdamas empatiją, nesmurtinio pilietinio pasipriešinimo politikos metodus. Nors M. Gandhis neišsprendė musulmonų bei induistų konflikto, tačiau pasiekė Indijos nepriklausomybę (ten pat, p. 96–107).

Penkta, aktualu nurodyti dar vieną galimą sunkios epizodinės depresijos bei bandymų žudyti ir sėkmingos lyderystės sąsają.

Baptistų pastorius M. L. Kingas, afroamerikiečių pilietinių teisių judėjimo lyderis, iš M. Gandhio perėmęs nesmurtinio pasipriešinimo filosofiją, po A. Lincolno įstatymiško vergovės panaikinimo ją panaikino faktiškai, sirgo sunkia, bet ne nuolatinė, o epizodiškai pasireiškiančia depresijos forma, paauglystėje bent du kartus bandė žudyti. Jo depresyvumas suvokiamas kaip veiksnys, kuris paskatino nesmurtinį pasipriešinimą kaip radikalaus empatijos politiką (ten pat, p. 108–122).

Šešta, svarbu išryškinti galimą hipertimijos ir sėkmingos lyderystės sąsają.

32-ras JAV prezidentas F. D. Rooseveltas laikytas vidutinio intelekto, bet puikaus temperamento žmogumi, sirgo hipertimija, kuri reiškėsi dideliu energingumu, šnekumu, ekstravertiškumu. Hipertimija jam padėjo greitai atsigausti patyrus poliomielitą, iškilti, geriau suprasti žmonių kančias. Tai neabejotinai prisidėjo suvaldant milžinišką ekonominės depresijos ir pasaulinio karo krizę (ten pat, p. 138–154).

Septinta, tikslinga atskleisti dar vieną galimą hipertimijos ir sėkmingos lyderystės sąsają.

35-tam JAV prezidentui J. F. Kennedy taip pat buvo būdinga hipertimija, kuri jam padėjo įveikti sunkumus, ypač Adisono ligos pasekmę – imuninės sistemos sutrikimą. Jis visą gyvenimą kentėjo pilvo skausmus. Hipertimija reiškėsi nervingumu, dideliu aktyvumu, diktavimo manija, nenustygstančiu pirštų spragsėjimu. Todėl reiškėsi polinkis rizikuoti, nesutikti su įprasta logika; kūrybiškumas, naujos idėjos jam sėkmingai pasitarnavo tiek

versle, tiek politikoje, pavyzdžiui, suvaldant Karibų krizę (ten pat, p. 155–174).

Krizinėse situacijose psichologinės lyderio problemos gali padėti jam priimti socialiai tinkamus sprendimus, veikti įžvalgiai, kūrybiškai ir ištvermingai. Tai, kas išdėstyta, iš dalies galima būtų ekstrapoliuoti į jūrų verslo sektorių, teigiant, kad laivuose neišvengiamai susiduriama su ekstremaliomis darbo sąlygomis, todėl jūrų lyderystei santykinai geriau tiktų tie vadovai, kuriems būdingos tam tikros psichologinės problemos. Jūrininkams tai tinka kone idealiai, nes neretai profesija ilgainiui padaro didesnę ar mažesnę neigiamą poveikį jų psichikos sveikatai.

Nurodomos šios dažniau pasireiškiančios jūrininkų psichikos sveikatos problemos, susijusios su psichoemociine įtampa: nerimas, nervingumas, miego sutrikimai, depresija, prislėgta nuotaika, atminties susilpnėjimas (plg. Sąlyga, 2007: 168; Rapolienė, Sąlyga 2012: 85). Tačiau žmogus, kuriam pasireiškia tokios sveikatos problemos, būdamas subjektas, asmuo, teistinio humanizmo ir neotomistinio personalizmo požiūriu, vis tiek išlieka vertybė, o pragmatiniu požiūriu, kaip rodo empiriniai psichologijos bei psichiatrijos tyrimai, drauge gali įgyti lyderystės vertę.

Apžvelgtos mokslinės idėjos suteikia vilties, kad jūrininkų psichologinės problemos (savi)lyderystės lygmeniu krizinėse situacijose gali savitu būdu padėti įveikti asmeninius ir bendruosius laivo įgulos bei jos valdymo ekstremaliomis sąlygomis iššūkius.

Be to, tokio pobūdžio moksliniai svarstymai jūrų verslo sektoriaus politikos lygmeniu galėtų padėti profesiskai

integruoti žmones, turinčius nedidelę negalia, į darbo rinką minėtame sektoriuje (plg. Landon 2023). Šis kilnus tikslas

reikalauja globalaus pobūdžio konceptualiųjų ir empirinių jūrų lyderystės tyrimų, pagrįstų personalistiniu požiūriu.

IŠVADOS

Psichikos ir elgesio klausimus nagrinėjantys psichologijos bei psichiatrijos mokslai leidžia vertinti žmogaus psichologines problemas ne tik terapiniu, bet ir vertybiniu naudos lyderystei lygmeniu.

Žvelgiant istoriniu požiūriu, konstatuojama, kad psichologinės problemos susijusios su veiksminga lyderyste, suvaldant valstybės ir globalesnes krizes. Depresija, hipertimija bei kitos psicholo-

ginės problemos neįprastai teigiamai veikia lyderystę: padeda realiau vertinti padėtį, veikti kūrybiškai ir išsvermingai.

Ekstremaliomis jūrininkų darbo sąlygomis patiriamos psichologinės problemos, susijusios su psichoemocine įtampa laivyboje, gali įgyti atitinkamą vertę, prisidėdamos prie jūrų lyderystės, paradoksaliai padėdamos adekvačiai vertinti situaciją, tikslingai spręsti ir veikti.

Literatūra

- Alloy B. Lauren, Abramson Y. Lyn. 1979. Judgment of Contingency in Depressed and Nondepressed Students: Sadder but Wiser?, *Journal of Experimental Psychology* 108(4): 441–485.
- Berne Eric. 2008. *Žaidimai, kuriuos žaidžia žmonės: žmogiškųjų santykių psichologija*. Iš anglų k. vertė M. Dyke. Vilnius: Vaga.
- Ghaemi Nassir. 2014. *Nuo beprotystės iki lyderystės. Sąsaja tarp beprotystės ir lyderystės atskleidimas*. Iš anglų k. vertė K. Lukošienė. Vilnius: Sofoklis.
- Jaspers Karl. 1998. *Filosofijos įvadas*. Iš vokiečių k. vertė A. Šliogeris. Vilnius: Prada.
- Kuznecovas Valerijus, Mikaločius Stanislovas, Požela A. Petras, Simanavičius Rimantas, Starkus Romualdas. 2006. *Laivo gyvybingumo, žmonių gyvybės išsaugojimo užtikrinimas ir gaisro gesinimas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Landon Felicity. 2023. Could Owners and Crewing Agencies Do More to Support Less Able Seafarers?, *The Mission to Seafarers*. Prieinamas internete: <https://www.missiontoseafarers.org/the-sea/enabling-the-disabled> [žr. 2023 sausio 12 d.].
- Leferink Klaus. 1997. Sympathie mit der Schizophrenie. Die Moderne und ihre psychische Krankheit, M. Zaumseil, K. Leferink (Hg.). *Schizophrenie in der Moderne. Modernisierung der Schizophrenie. Lebensalltag, Identität und soziale Beziehungen von psychisch Kranken in der Grossstadt*: 83–144. Bonn: Edition Das Narrenschiff im Psychiatrie-Verlag.
- Lileikis Saulius. 2018. *Jūrų lyderystė: vertybės, psichologija, saviugda*. Klaipėda: Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla.
- Myers G. David. 2000. *Psichologija*. Iš anglų k. vertė A. Jokūbaitytė, F. Laugalys, J. Makariūnaitė, A. Nemanienė, V. Poviliūnienė. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Petronienė Genovaitė. 2013. *Superjautrus žmogus užgožiančiame pasaulyje*. Prieinamas internete: <https://psichologas.info/superjautrus-zmogus-uzgozianciame-pasaulyje> [žr. 2023 sausio 13 d.].
- Plūzek Zenomena. 1996. *Pastoracinė psichologija*. Iš lenkų k. vertė A. Baliulienė, E. Patiejūnienė. Vilnius: Amžius.
- Rapolienė Lolita, Sąlyga Jonas. 2012. Psichoemocinis stresas jūrininko darbe ir jo mažinimo galimybės, *Sveikatos mokslai* 22(3): 83–87.
- Rowland David. 2020. Redefining Autism, *Journal of Neurology, Psychiatry and Brain Research* 2020(2): 1–7.
- Sąlyga Jonas. 2007. Jūrininkų patiriama psichoemocinė įtampa, socialinė izoliacija: krikščioniškosios karitatyvinės veiklos patirtis, 36 priedas, *Tiltai*: 164–183.

Nuorodos

- ¹ International Maritime Organization. 2021. Message from the Secretary-General, *Careers at IMO*. Prieinamas internete: <https://www.imo.org/en/About/Careers/Pages/default.aspx> [žr. 2023 sausio 10 d.].
- ² Šiame svarstyme apsiribota tik jūrų lyderystės psichopatologiniu dėmeniu, kaip vertybinę prielaidą, detaliau neanalizuojamas, pavyzdžiui, jūrų verslo sektoriaus profesionalų su-perjautrumas ar psichikos sveikatos problemos, sutrikimai, ligos, kaip galimas lyderystės katalizatorius, todėl straipsnyje, atsižvelgiant į kontekstą, šios problemos kartais įvardijamos visas jas apibendrinančiu pavadinimu – *psichologinės problemos*.
- ³ Kaip rodo žmonijos sukaupta gyvenimo patirtis ir išmintis, ilgiau trunkanti subjektyviai suvo-

kiamą laimė nėra maloni, ji veikia tampa *nuobodi*, pavyzdžiui, palyginkime vadinamojo trečiojo pasaulio šalių paprastai giedrai nusiteikusius neturtinguosius ir kolosalią materialinę gerovę užsitikrinusius labai turtingus žmones, kurių pasiekta fizinio lygmens laimė kartais neturi kilnios, visuomeninės prasmės, – nepu-selėjant aukštesnių tikslų, tai gali sukelti depresiją, paskatinti įvairiai svaigintis, netgi žudyti. Šiuolaikinės lyderystės kontekste galima pastebėti humanistinę tendenciją priskirti natūraliai egoistinės laimės sampratai dvasinės reikšmės komponentus: sąžiningą gyvenimą, socialinį altruizmą, savanorystę.

- ⁴ Augis Rimvydas, Kočiūnas Rimantas (red.). 1993. Krizinė situacija. *Psichologijos žodynas*: 149. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.